

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สตรีไทยซึ่งเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มสำคัญของประเทศ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็นหลายกลุ่ม และแม่ชีในพุทธศาสนาเป็นสตรีกลุ่มหนึ่งที่ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคม และช่วยพัฒนาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่แม่ชีในพุทธศาสนาที่สถาบันแม่ชีไทยได้กำหนดไว้ว่าแม่ชีในพุทธศาสนาควรมีหน้าที่ไปร่วมอบรมในภาคฤดูร้อน เช่น ไปสอนธรรมศึกษาวันอาทิตย์แก่เด็กบ้านราชวิถี ไปอบรมผู้ต้องขังหญิงตามสถานพินิจต่าง ๆ และไปบรรยายธรรมหรืออบรมพิเศษตามที่มีผู้ขอมา เป็นต้น (มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย, 2528) แม่ชีในพุทธศาสนาจึงน่าจะเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพในการช่วยเผยแพร่ส่งเสริมจริยธรรมแก่ประชาชนในประเทศ แต่แม่ชีในพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นสตรีในชนบทที่มีการศึกษาค่ำ (จักรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2528; ประคอง สิงหนาทนิตวิรักษ์, 2516; แฉ่งน้อย ปัญจพรรค, 2523; สุขใจ พุทธวิเศษ, 2527) หลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้วผู้ปกครองมักจะให้ออกมาช่วยงานในครอบครัว ต่อมาเมื่อสตรีเหล่านี้เกิดศรัทธาในพุทธศาสนาและบวชเป็นแม่ชี ก็จำเป็นที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติมทั้งการศึกษาทางโลกและทางธรรม การศึกษาทางโลกนั้นเป็นไปเพื่อความรู้เท่าทันโลกและสังคม ส่วนการศึกษาทางธรรมนั้นก็เพื่อรู้เท่าทันตนเองอันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง แม่ชีในพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาทจะต้องเรียนรู้เพื่อที่จะได้นำความรู้ ความสามารถไปใช้ในการเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนได้อย่างถูกต้องช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมได้ถูกต้องและประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้องสมควรแก่สมณรูปแห่งตน แต่เนื่องจากไม่มีสถานศึกษาโดยเฉพาะสำหรับแม่ชีในพุทธศาสนาจึงมีปัญหาในการพัฒนาตนเอง ประการสำคัญ คือ การขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จะใช้จ่ายในการศึกษาเป็นเหตุให้แม่ชีในพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากขาดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม

นอกจากนี้แม่ชีในพุทธศาสนาได้รับโอกาสทางการศึกษาด้อยกว่าโอกาสทางการศึกษาของบุรุษที่มีสถานภาพเป็นพระภิกษุสามเณร ซึ่งมีโอกาสได้รับการจัดการเรียนการสอนจากสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลี แต่สตรีที่มีสถานภาพเป็นแม่ชีในพุทธศาสนาไม่มีสถานศึกษาของแม่ชีในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ทำให้แม่ชีในพุทธศาสนาต้องอาศัยโอกาสในการพัฒนาคุณภาพ

ของตนเองซึ่งการพัฒนาคุณภาพของประชาระนั้น แม่ชีในพุทธศาสนาเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพด้วย แม่ชีในพุทธศาสนาจะต้องได้รับการพัฒนาทั้งด้านการศึกษาและศีลธรรม การศึกษาในที่นี้หมายถึงทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน (Informal Education) และการศึกษาอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) โดยจะต้องจัดการศึกษาทั้งในระบบและการศึกษาอกระบบโรงเรียนควบคู่กันไป การศึกษาอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเสริมในส่วนที่การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถให้บริการได้ ดังเช่น กลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาสทางการศึกษาจากในระบบโรงเรียน และหรือกับบุคคลที่มีความต้องการการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งจะช่วยให้ประชากรส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการศึกษาที่กว้างขวาง สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่จะให้การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งประชาชนทุกระดับชั้นควรจะได้รับทั้งที่อยู่ในโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน แม่ชีในพุทธศาสนาเหล่านี้ควรที่จะได้รับการศึกษาเพื่อทำให้สามารถมองเห็นปัญหาที่แท้จริงของสังคม แม่ชีในพุทธศาสนาจะต้องสามารถมองเห็นและเผชิญกับโลก มิใช่หลีกเลี่ยงไปจากโลก (พระครูนิเทศธรรมาราม, 2524) การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการเสริมสร้างศักยภาพให้สตรีสามารถหลุดพ้นจากการถูกเอารัดเอาเปรียบในทุก ๆ รูปแบบทำให้กล้าตัดสินใจและรู้ว่าควรจะเลือกหรือไม่เลือกทำอะไร เพื่อคุณภาพชีวิตของตนเอง (กุสุม เปรมี, 2535) หน่วยงานต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของแม่ชีในพุทธศาสนา โดยได้จัดโครงการพัฒนาแม่ชีในพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยในการพัฒนาแม่ชีในพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อที่ว่าเป็นการเตรียมแม่ชีในพุทธศาสนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเหมาะสมที่จะเป็นสตรีอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีบทบาทในการแก้ไข ปัญหาสังคมและช่วยพัฒนาสังคมเพื่อให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพของสตรีที่มีสถานภาพเป็นแม่ชีในพุทธศาสนาสามารถทำได้โดยจัดการศึกษาตลอดชีวิต ในรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมที่จะช่วยให้แม่ชีในพุทธศาสนาพึ่งพาตนเองได้ในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง แต่การที่จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้นั้น จำเป็นจะต้องศึกษาปัญหาและความต้องการ ของกลุ่มเป้าหมายก่อน เมื่อจะจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แม่ชีในพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาปัญหาและความต้องการของแม่ชีในพุทธศาสนา ก่อน และจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า แม่ชีในพุทธศาสนาอาศัยอยู่ในเขตภาคกลางมากที่สุดรองลงคือภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ (สถาบันแม่ชีไทย, 2534) การพัฒนาคุณภาพของสตรีที่มีสถานภาพเป็นแม่ชีในพุทธศาสนา จึงสมควรเริ่มจากกลุ่มแม่ชีในพุทธศาสนา กลุ่มใหญ่ก่อน เพื่อนำผลการศึกษาค้นคว้านี้ขยายผลออกไปยังภาคอื่น ๆ ต่อไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนา เขตภาคกลาง เพื่อ

ให้ได้ข้อมูลประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายวางแผนการศึกษาสำหรับแม่ชีในพุทธศาสนาต่อไป นอกจากนี้ผลจากการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องพบว่า การจำแนกประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดของคูลส์(2527) เป็นการจำแนกการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามความต้องการของปัจเจกบุคคลในฐานะของผู้รับบริการการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการศึกษาปัญหาและความต้องการของแต่ละบุคคล ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นขอบเขตของการศึกษานอกระบบโรงเรียนครั้งนี้ และเพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพสำหรับการจัดบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทราบข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนาที่แตกต่างกันในสภาพต่าง ๆ กัน โดยมีการศึกษาเปรียบเทียบความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจำแนกตามตัวแปรต่าง ๆ เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องเหมาะสมกับแม่ชีในพุทธศาสนาแต่ละบุคคลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนา เขตภาคกลาง
2. เพื่อเปรียบเทียบความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนาเขตภาคกลาง จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่บวช และ สถานที่พำนัก

สมมติฐานในการวิจัย

ในการกำหนดสมมติฐานการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดของฟิลลิป เอช คูลส์ (Phillip H. Coombs) ที่ได้กำหนดแนวทางความต้องการด้านการศึกษาของแต่ละบุคคลไว้ 4 ด้าน คือด้านการศึกษาพื้นฐาน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม และด้านการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ มาเป็นกรอบแนวคิดและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดตัวแปรที่ทำแม่ชีในพุทธศาสนามีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันดังนี้

อายุ อายุอาจจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้แม่ชีในพุทธศาสนามีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกัน สืบเนื่องมาจากอายุเป็นตัวแปรที่กำหนดวุฒิภาวะของบุคคลให้แตกต่างกัน โดยเฉพาะในด้านร่างกายและสติปัญญา ซึ่งสตอยคอฟ(Stoikov, 1975) กล่าว

ว่าอายุเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการฝึกอบรม และพัฒนา น้อยแสงศรี (2527) ได้สรุปการจำแนกวัยของคนอเมริกันกับพฤติกรรมทางการเรียนที่แตกต่างกันว่า ผู้ใหญ่วัย 20-35 ปี มีความต้องการนำความรู้ไปใช้ในชุมชน วัย 35-40 ปี มีความต้องการในเรื่องแปลกใหม่ และวัย 46-65 ปี มีความต้องการเรียนในเรื่องที่มีความสนใจมาก่อนแล้ว สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคนไทยนั้น สุธา เจริญสุข (2519) พบว่า คนไทย วัย 18-20 ปี มีความต้องการเรียนเรื่องอาชีพเพื่อหารายได้ และวัย 20-60 ปี ต้องการเรียนเรื่องที่จะช่วยสร้างฐานะให้มั่นคง

ระดับการศึกษา ระดับการศึกษาก็เช่นกันอาจจะเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่ทำให้ความต้องการทางการศึกษาแตกต่างกัน ดังที่มาฆะ ชิตตะสังคะ (1978) ได้ศึกษาหญิงในชนบทไทยและฟิลิปปินส์ พบว่า ระดับการศึกษาของหญิงชนบทในประเทศไทยเป็นตัวชี้ตัวหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความต้องการรับบริการทางสังคม ส่วนหญิงฟิลิปปินส์นั้นระดับการศึกษามีผลต่อความต้องการรับบริการทางเศรษฐกิจ ในด้านความต้องการทางการศึกษาวันนี้อย่าง นามสวัสดิ์ (2530) ได้ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์มากที่สุดต่อความต้องการด้านอนามัยและโภชนาการแต่เป็นความสัมพันธ์ในทางลบ ซึ่งหมายความว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำจะมีความต้องการมากในบริการด้านอนามัยและโภชนาการ

ระยะเวลาที่บวช ระยะเวลาที่บวชอาจจะเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่ทำให้แม่ชีในพุทธศาสนา มีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกัน เนื่องจากผู้ที่บวชมานานแล้วอาจดำรงสถานภาพเป็นแม่ชีตลอดไปก็จะมีความต้องการการศึกษาที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ดำรงตนในฐานะของแม่ชีในพุทธศาสนา แต่ผู้ที่เพิ่งเข้ามาบวชอาจจะไม่ได้ดำรงสถานภาพการเป็นแม่ชีตลอดไปก็อาจต้องการการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้สามารถอยู่ในสังคมที่มีใช้มีสถานภาพเป็นแม่ชีในพุทธศาสนาได้

สถานที่พำนัก เป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่อาจส่งผลให้แม่ชีในพุทธศาสนา มีความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกัน หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าผู้ที่พำนักอยู่แตกต่างกัน อาจมีความต้องการแตกต่างกัน ดังเช่นที่วัลภา อองศ์เนกนันต์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาความต้องการในการรับบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนของสตรีในเขตจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ในหมู่บ้านก้าวหน้า หมู่บ้านปานกลาง และหมู่บ้านลำห้วยมีความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนแตกต่างกันไปตามสภาพของหมู่บ้าน ในทำนองเดียวกันแม่ชีในพุทธศาสนาที่อยู่ ณ สถานที่แตกต่างกันอาจมีความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนแตกต่างกันได้

จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานดังนี้ คือ

1. แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีอายุแตกต่างกันมีความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันทุกด้าน

2. แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันทุกด้าน

3. แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีระยะเวลาที่บวชแตกต่างกันมีความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันทุกด้าน

4. แม่ชีในพุทธศาสนาที่มีสถานที่พำนักแตกต่างกันมีความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกันทุกด้าน

ขอบเขตของการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. แม่ชีในพุทธศาสนาในเขตภาคกลาง ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดประชากรเฉพาะ จังหวัดในเขตภาคกลางที่มีแม่ชีในพุทธศาสนาอยู่จำนวน 20 จังหวัด ใน 26 จังหวัดของเขตภาคกลาง

2. ความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้ศึกษาวิจัยจะศึกษาวิจัย 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษาพื้นฐาน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม และด้านการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ตามแนวความคิดของฟิลลิป เอช คูมส์ (Phillip H. Coombs)

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย คือ

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่

- อายุ
- ระยะเวลาที่บวช
- ระดับการศึกษา
- สถานที่พำนัก

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน 4 ด้าน ของแม่ชีในพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่

- ด้านการศึกษาพื้นฐาน
- ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว
- ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม
- ด้านการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แม่ชีในพุทธศาสนา หมายถึง สตรีที่ผ่านการบวชตามจารีตประเพณี โคนผม โคนคิ้ว นุ่งขาว ห่มขาว ถือศีล 8 และอาศัยอยู่ในวัดหรือสำนักชี ในเขตภาคกลาง

ปัญหา หมายถึง อุปสรรคที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นเมื่อแม่ชีในพุทธศาสนาได้รับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความต้องการทางการศึกษา หมายถึง ความรู้สึกของแม่ชีในพุทธศาสนาที่แสดงออกให้ทราบว่าแม่ชีในพุทธศาสนาขาดแคลนในการศึกษาเรื่องนั้น ๆ

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาหรือโครงการต่าง ๆ ที่จัดโดยบุคคลหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จัดให้แก่ผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งอาศัยแนวคิดของคูมส์ (Phillip H. Coombs) จำแนกการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการวิจัยนี้ออกเป็น

- การศึกษาพื้นฐาน ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น การศึกษาสายสามัญ
- การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว ได้แก่ การอนามัย และโภชนาการ คหกรรมศาสตร์ การจัดการบ้านเรือน
- การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม ได้แก่ การศึกษาเพื่อความเข้าใจในด้านกฎหมายและการปกครอง
- การศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ ได้แก่ การศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะอย่าง ในการประกอบอาชีพ

อายุ หมายถึง อายุปฏิทินของแม่ชีในพุทธศาสนา

ระยะเวลาที่บวช หมายถึง ช่วงเวลานับเป็นปี ตั้งแต่เริ่มบวชเป็นแม่ชี

สถานที่พำนัก หมายถึง สถานที่พักอาศัยของแม่ชีในพุทธศาสนา จำแนกเป็นวัดและสำนักชีในเขตภาคกลาง

ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาสายสามัญครั้งสุดท้ายที่แม่ชีในพุทธศาสนาเคยได้รับ

เขตภาคกลาง หมายถึง พื้นที่ 26 จังหวัดตามลักษณะการแบ่งภาคภูมิศาสตร์ ได้แก่จังหวัด กรุงเทพฯ สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี นนทบุรี ปทุมธานี สระบุรี ลพบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ชัยนาท ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี

นครปฐม สมุทรสงคราม เพชรบุรี ฉะเชิงเทรา สมุทรสาคร สิงห์บุรี นครนายก อุทัยธานี
และประจวบคีรีขันธ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชี
ในพุทธศาสนา เขตภาคกลาง อันจะนำไปสู่การจัดสถานศึกษา กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับ
จัดการเรียนการสอนให้กับแม่ชีในพุทธศาสนา โดยเฉพาะ
2. ได้ทราบข้อมูลเพื่อนำไปวางแผนจัดการศึกษาให้กับแม่ชีในพุทธศาสนา ที่มีความ
แตกต่างกันในด้านอายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่บวช และสถานที่พำนัก
3. นำผลการวิจัยไปประกอบการกำหนดนโยบายและการวางแผนการจัดบริการ
การศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
ที่มีสถานภาพเป็นแม่ชีในพุทธศาสนา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. ผลการวิจัยจะเป็นเครื่องชี้แนวทางในการพัฒนาคุณภาพของประชากร ที่มีสถานภาพ
เป็นแม่ชีในพุทธศาสนา เพื่อจัดบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้สอดคล้องเหมาะสม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย